

ЖАК ДУКАН

СТЕНАНИЕТО НА ЗЕМЯТА

ИЗСЛЕДВАНЕ НА КНИГАТА НА ПРОРОК ДАНИИЛ

*„Всички твари заедно стенат и се мъчат досега;
и не само те, но и ние самите... стенем в себе си...”
Послание към римляните 8:22, 23*

СОФИЯ, 2018

Посвещавам на дъщеря си Мирта Абигаил

Jacques Doukhan

LE SOUPIR DE LA TERRE

Copyright 1993 by Edition Vie et Sante, 77192 Dammatie les Lys Cedexq France

Жак Дукан

СТЕНАНИЕТО НА ЗЕМЯТА

Изследване на книгата на пророк Даниил

Всички права запазени

©Кремен Кръстев, превод от френски

© Венета Попова, редактор

©Издателство НОВ ЖИВОТ

ISBN 954-719-0-041-5

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
ПРЕДИСЛОВИЕ	11
ПОБЕДАТА НА ВАВИЛОН	21
I. ЗАТОЧЕНИЕТО (1:2)	22
II. ОТЧУЖДЕНИЕТО (1:3-7)	25
III. СЪПРОТИВАТА (1:8-16)	27
IV. ОСВОБОЖДЕНИЕТО (1:17-21)	30
ИСПОЛИНЪТ И ПЛАНИНАТА	33
I. ЗАБРАВЕНИЯТ СЪН	34
II. МОЛИТВА ЗА ЕДНА ТАЙНА	35
III. СЪНЯТ ЗА ЦАРСТВАТА	38
1. Статуята	39
2. Камъкът	49
IV. МОЛИТВА ЧРЕЗ ПОСРЕДНИК	52
СТЪПКИ В ПЕЩТА	57
I. КОМПЛЕКСЪТ НА ВАВИЛОН	57
II. КЛЕВЕТАТА НА ХАЛДЕЙЦИТЕ	64
III. В ОГЪНЯ	65
IV. ОТПЛАТАТА	70
V. УСПЕХЪТ НА ЕВРЕИТЕ	72
ДЪРВОТО В СРЕДАТА НА ЗЕМЯТА	75
I. МОЛИТВАТА НА ИЗЛЕКУВАНИЯ ПО ЧУДО	76
II. ИЗЛОЖЕНИЕТО НА СЪНЯ	77
III. ОБЯСНЕНИЕТО НА СЪНЯ	79

1. Дървото в цветущото му състояние	79
2. Падането на дървото	80
IV. ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СЪНЯ	84
1. Гордостта на царя	84
2. Лудостта на царя	86
V. МОЛИТВА ЗА ВЪЗВРЪЩАНЕ	89
РЪКА, КОЯТО СЕ ДВИЖИ	95
I. НАЗДРАВИЦАТА НА ЦАРЯ	96
II. НАДПИСИ ВЪРХУ СТЕНАТА	97
III. УПРЕКЪТ НА ЕДНА ЦАРИЦА	98
IV. ВАЛТАСАР СЕ СЪВЕТВА С ВАЛТАСАРА	99
V. УПРЕКЪТ НА ПРОРОКА	100
VI. СМИСЪЛЪТ НА НАПИСАНОТО	102
VII. СМЪРТТА НА ЦАРЯ	106
ОМАГЪОСАНИТЕ ЛЪВОВЕ	111
I. СЛОЖНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ВАВИЛОН	112
II. КЛЕВЕТАТА НА САТРАПИТЕ	113
III. В РОВА	119
IV. ВЪЗМЕЗДИЕТО	120
V. УСПЕХЪТ НА ДАНИИЛ	124
ЧЕТИРИ ЗВЯРА И ЕДИН ЧОВЕШКИ СИН	127
I. ЛЪВЪТ, МЕЧКАТА И ЛЕОПАРДЪТ	128
1. Лъвът	129
2. Мечката	130
3. Леопардът	131
II. ДРУГИЯТ ЗВЯР	133
1. Десетте рога	133
2. Малкият рог	134
3. Съдът	144
III. ЕДИН ЧОВЕШКИ СИН	150

1. Неговата самоличност	150
2. Неговото идване	151
ВОЙНАТА НА КИПУР	155
I. ТОВА, КОЕТО ВИЖДА	156
1. Овенът	156
2. Козелът	157
3. Малкият рог	158
4. Отношението овен – козел	160
II. ТОВА, КОЕТО ПРОРОКЪТ СЛУША	161
1. Един съд	161
2. Едно сътворение	165
РЕКВИЕМ ЗА ЕДИН МЕСИЯ	173
I. МЕСИЯТА ОТ СЕДЕМДЕСЕТТЕ ГОДИНИ	173
II. ЕДНА НЕТЪРПЕЛИВА МОЛИТВА	175
III. МЕСИЯТА НА СЕДЕМДЕСЕТТЕ СЕДМИЦИ	178
1. Началната точка	182
2. Продължителността	183
3. Крайната точка	188
4. Връзката между двете пророчества	191
СВЕЩЕНИКЪТ С ОГНЕНИТЕ ОЧИ	199
I. ПРЕЗ МЕСЕЦ ТИШРИ НА БРЕГА НА ТИГЪР	200
II. ВИДЕНИЕТО, КОЕТО СЪКРУШАВА	201
III. ВИДЕНИЕТО, КОЕТО ОСВЕТЛЯВА	203
ВОЙНАТА НА СВЕТОВЕТЕ	209
I. МИДИЙСКИТЕ ВОЙНИ	210
II. КОНФЛИКТЪТ СЕВЕР-ЮГ	212
1. Духовно значение	213
2. Историческо значение	218
ПОБЕДАТА НА ЙЕРУСАЛИМ	229
I. ИДВАНЕТО НА МИХАИЛ	230

II. СЪДЪТ	233
III. ДОКОГА?	235
IV. ОТ ОЧАКВАНЕ КЪМ ДВИЖЕНИЕ	239
ДАНИИЛ И КРИТИКАТА	243
I. КАНОНИЧЕСКИ АРГУМЕНТ	244
1. Мястото в канона	244
2. Мълчанието на Еклисиаст	245
3. Псевдонимният характер	245
II. ЛИТЕРАТУРЕН АРГУМЕНТ	246
1. Литературният жанр	246
2. Литературното различие	247
III. ЛИНГВИСТИЧЕН АРГУМЕНТ	249
1. Персийските думи	249
2. Гръцките думи	250
3. Арамейският	251
4. Еврейският	252
IV. ИСТОРИЧЕСКИ АРГУМЕНТ	253
1. Халдеите	253
2. Грешка на хронологията	254
3. Цар Валтасар	255
4. Дарий Мидиец	256
5. Намеците за макавейската история и за Антиох Епифан ..	256
V. ЕДИН КОНТРААРГУМЕНТ	259
1. Книгата на Даниил	259
2. Библията	259
3. Ръкописите от Мъртво море	259
ЗАБЕЛЕЖКИ	263

ПРЕДГОВОР

Историята на човешкия род не е хаотична и безсмислена. Всъщност тя е телеологична, насочена към ясно определена цел. Световните събития се развиват в пространството и времето в логична последователност и представляват осъществяване на Божиите планове за човечеството. Бог стои над всички действия в широкомащабен план, знае края от началото и действа за доброто на последователите Си през всички векове.

В този съществуващ ред библейските пророчества са философията на историческата наука. Доказателства за това можем да открием със сигурност в старозаветната книга на пророк Даниил. В нея са представени пълни с величествени символи пророчества, които ни говорят, че Божията ръка твори съдбините на нашия свят въпреки плановите и действията на народите и техните водачи.

В този смисъл коментарът върху книгата на пророк Даниил „Стенанието на земята“ е изключително духовно богатство.

Авторът, Жак Дукан – доктор по теология в университета Андрюс (САЩ), прилага оригинален подход. Разкрива съдържанието на пророчествата, без да обременява читателя с излишни подробности или факти от конкретната действителност. Взима историята за фон, на който се осъществяват спасителните планове и действия на Бога. Точно тях Жак Дукан представя с поразяваща дълбочина и всеобхватност. Теологичната и историческата перспектива, оформени в книгата, са свързани. Понякога се преплитат, но задължително историческата е подчинена на теологичната.

В тематичен план авторът разработва и представя в завършен вид две основни идеи, отнасящи се за Твореца – върховния и абсолютен Владетел на Вселената.

Първо, Бог ръководи безпогрешно съдбините на нашия свят. Осъществява с неограничена мъдрост и мощ Своите планове и цели

в световната история, които са подчинени на бащинската Му любов и грижа към хората. Във Вселената не съществува сила, която може да осуети замислите и действията на Твореца. *„Да бъде благословено името Божие от века и до века, защото мъдростта и силата са Негови. Той изменява времената и годините; сваля царе и поставя царе; Той е, Който дава мъдрост на мъдрите и знание на разумните“ (Даниил 2:20, 21).* *„И в онова време великият княз Михаил, Който се застъпва за твоите люде, ще се подигне...“ (Даниил 12:1).*

Второ, опитът на богопротивните земни сили, вдъхновявани от Сатана да надделеят, ще се провали напълно. Бог и Неговите верни ще възтържествуват над злото и греха. Историята на света не е неясна. Нейният логичен завършек е пълна победа на Христос, Спасителя на човечеството.

Тези две идеи, изградени с духовно проникновение и завиден литературно-художествен похват, са блестяща илюстрация на оптимистичния тон, изпълващ съдържанието на книгата. Жак Дукан ни издига над кризите от личен и обществен характер, дава ни утеха в многообразните изпитания, изпълва дните ни с упование и доверие в Бога.

В литературната структура на библейската книга „Даниил“ личат ясно две основни части: историческа (от 1 до 6 гл.) и пророческа (от 7 до 12 гл.). Характерно е, че те не са изолирани една от друга, а са взаимно свързани. По този начин е подчертан цялостният историко-пророчески характер на боговдъхновените вести.

Задълбочените теологични, исторически и езикови познания на автора – доктор по еврейска филология – му помагат да представи изследванията си колоритно и вълнуващо. Проличава умението му да съчетае конкретния исторически момент с космическите мащаби на борбата на Сатана срещу Бога. Запознава ни с личните преживявания на четирима млади юдеи. Представителите на Бога в лицето на Даниил и неговите приятели показват чрез верността и твърдостта си превъзходството на Йехова пред мъдростта на Вавилон. Чрез тях Творецът на Всемира се изявява пред вавилонския монарх Навуходоносор като единствен Бог, Който контролира историческите събития на земята. Всевишният, а не царе и народни водачи, има решителната дума за съдбините на човечеството.

В историческия раздел на коментара си Жак Дукан изгражда два паралелни контрастни образа – на последователите на Вавилон и

този на Бога. Чрез действията на Навуходоносор (до неговото пълно и искрено покаяние), на Валтасар и техните сановници авторът opisва начина на живот без Бога. Гордост, амбиция без ограничение, наглост, предизвикателство срещу Бога, лакейничене, завист, клеветничество лъхат от техните прояви. Намерението им е точно очертано: да удовлетворят и запазят земното си съществуване без стремеж към възвишеното, идващо от познанието за Бога.

Моралните достойнства на Даниил и приятелите му са във от съмнение. Подложени на различни изпитания – от заплахи за физическо унищожение до изкушение за власт – те остават непоклатими във верността си към Бога, Създателя на Вселената. Прославят го във всекидневието на робството до освобождаването на Божия народ от цар Кир. Чрез тази история Жак Дукан ни насърчава към упование и вяръност спрямо Бога. Внушава ни издръжливост в условията на изкушения и трудности до деня на изкуплението от робството на греха – Второто пришествие на Христос.

Авторът коментира всеобхватно пророческите вести от 7 до 12 глава, изключително вълнуващи поради надхвърлящата въображението символика в тях. Този раздел от коментара (заедно с тълкуването на образа от 2 глава) е носител на пророчества от апокалиптичен тип. Какво е характерно за тях?

За разлика от класическите пророчества, чието изпълнение зависи от избора и поведението на човека, при апокалиптичните няма условен елемент. Те са неизменно валидни. Божествената програма не може да бъде осуетена от никого. Този факт е внасял надежда и оптимизъм в живота на верните и обичащите Бога хора през всички времена. Той е особено значим в края на световната история, когато богопротивните сили, обединени и агресивни, ще се опитат да победят верните Христови последователи.

Апокалиптичните пророчества носят историческа определеност. Периодът на тяхната валидност започва да тече от оповестяването до реализирането им. Бог изпълнява намеренията Си независимо от действията на която и да е личност. В този вид библейски вести всичко е ясно и определено и ще се осъществи по посочените от Бога начини и време.

На този фон, с перото на изкусен и вещь познавач на спасителната история Жак Дукан ни запознава с противоборството между Божия

народ и силите на злото, представено чрез т.нар. „малък рог“. Пророческата вест ни уверява, че успехът на злото е временен. Рисува в хода на времето Божия план за Неговия народ и осъществяването на спасителната програма за човечеството – възплъщението, службата и изкупителната смърт на Месия. Представя ни сцени от небесните реалности, свързани с окончателното изкупление на верните Божии представители от всички векове. Уверява ни в окончателното тържество над силите на мрака, представени чрез тайнствения „северен цар“. Всемирният конфликт между Христос и Сатана не е забутен в неизвестност. Бог е крайният и абсолютен Победител на носителите на греха.

Чрез тези пророчества имаме привилегията да пътуваме във времето, да знаем къде се намираме и какво да очакваме.

С представените важни истини коментарът на Жак Дукан ни помага да укрепим вярата си в края на човешката история. Сред свят, изпълнен с бедствия, страдания и трудности Христовите последователи имат утеха. Те очакват изпълнението на Божиите планове за тях – вечен живот в нов свят без грях, болести, страдания и скръб. С този оптимистичен акорд приключва историята на човечеството.

Пророческите вестии от книгата „Даниил“ и предлаганият коментар към нея съдействат за избора ни да станем участници в Божия спасителен план и наследници на ново, вечно битие.

Бони Бонев

ПРЕДИСЛОВИЕ

В малкото иракско селце напрежението достигало върхната си точка. Оскърбленията и проклетията прелитали като стрели от единия бряг на реката Тустер¹ до другия. Жените плачели и проклинали. Мъжете точели ножовете си. Децата треперели. В Средния изток назрявал още един конфликт. Но този път не ставало въпрос за петрол, нито пък за борба на евреи срещу араби или за завоюване на територии. Произходът на този яростен спор се коренял в гроба на Даниил.

Според древно поверие останките на пророка носели щастие на всекиго, който се приближи до тях. Било забелязано, че обитателите на онзи бряг на реката, на който се намирал гробът, били богати и щастливи, докато обитателите на другия бряг били нещастни и бедни. Нещастните и бедните силно желаели да видят останките на Даниил пренесени на техния бряг. Другите обаче, загрижени за своето благополучие, не искали и да чуят за това. Щяло да се стигне до само-разправа, докато накрая, след дълги преговори, се постигнало споразумение. В течение на годината ковчегът щял да пребивава подред на всеки един от бреговете на реката. Този компромис продължавал няколко години, докато веднъж цар Санигаршах, посещавайки същата област, не сложил край на установената практика, защото сметнал, че в нея се съдържа неуважение към паметта на Божия човек. Заповядал ковчегът да се закрепил с вериги по средата на моста, на равно разстояние от двата бряга. Така Даниил принадлежал на всички.

Тази история, разказана от един пътешественик от XII в.², съдържа урок, в който трябва да се вслушаме в началото на нашето изследване. Малката книга, състояща се от дванадесет глави (както вече се подразбира, става въпрос за библейската книга „Даниил“), загубена сред дебрите на древната Библия, е единственото нещо, останало

в действителност от пророк Даниил, и е препълнена с универсална, всесветска вест, която не се побира в рамките на каквото и да било изповедание и култура. Книгата на Даниил засяга всички хора.

Отнася се за вярващите от всички изповедания. А сред юдейството Даниил е признат чрез свидетелството на Йосиф Флавий през I в. от нашата ера за „най-великия от пророците“, „защото, продължава авторът, не само предсказва бъдещи събития, както правят другите пророци, но дава и точното време на тяхното изпълнение“³.

Важното значение на книгата на Даниил в литературата от междуветвения период – от II до I в. пр. Хр.⁴, многобройните легенди, които е вдъхновявала всред авторите от тази епоха⁵, голямото ѝ влияние върху кумранската общност⁶, свидетелстват за почетното място, което тя заема.

В Талмуда Даниил е адмириран „като най-мъдрият и най-могъщият от всички люде“⁷. В Мидраш е възхваляван и за него и Яков се говори като за единствените двама души, на които Бог е открил събития, отнасящи се до последното време⁸. Според друг Мидраш Бог е открил на Даниил участието на Израил и датата на последния съд⁹. Въпреки известни резерви, дължащи се на юдео-християнските спорове, еврейските учени с голяма почителност изучават пророчествата на Даниил. Великият Маймонид ги прилага за Рим, Гърция, Персия, ислямския свят и дори за християнството¹⁰. Изтъкнати учени, като екзегета Раши, равинът Саадия Гаон, поетът и философът Нахманид, политикът Арабанел, хуманистът Лоеб (Махарал) и много други като тях, с интерес изучават книгата на Даниил и я използват за изчисляване на датата за идването на Месия¹¹. В по-близко до нас време, през XX в., философът Франц Розенцвайг не се бои да установи връзка между световната история и пророчествата на Даниил¹². Още по-близко до нас Абрахам Хешел цитира Даниил като „пророк на очакването“¹³, а Андре Неер го квалифицира като „пророк на молитвата“¹⁴. За носител на Нобелова награда за мир Ели Визел книгата на Даниил съдържа тайната на надеждата¹⁵.

В християнската традиция Даниил още отрано получава почетната привилегия на често цитиран пророк. А именно чрез книгата му първите християни и най-вече църковните отци аргументират своето свидетелство. Иполит, а особено Йероним, та дори и Тома Аквински отбелязват огромния си интерес към тази книга¹⁶. По-късно изпод

перото на реформаторите излиза цял поток от коментари и изследвания върху книгата на Даниил. Според Лутер, който работи над нея, докато превежда Писанията, тя е книгата, която заслужава да бъде публикувана първа¹⁷. Калвин ѝ посвещава една от своите най-блестящи лекции¹⁸. А когато в XX в. бива подето религиозното обновление, книгата на Даниил заема водещо място и вдъхновява движенията на очакващите Месия¹⁹. По ред причини, които все още ни убягват, в наши дни се наблюдава съживяване на изследванията върху нея²⁰.

Дори в света на исляма книгата на Даниил е обект на специално внимание. Ислямската традиция е съхранила множество епизоди за живота на „Даниял“, назован „велик съдия и везир“ (*Даниил в двора на Навуходоносор, в рова на лъвовете, лудостта на Навуходоносор, пира на Валтасар и т.н.*). Но той се помни преди всичко като пророк, който предсказва бъдещето и края на света. Коранът се позовава на пророчествата на Даниил, когато описва съновидението за дхул карнаин (двамата рога), което без никакво съмнение възпроизвежда видението от 8 глава на книгата. По-късно първите мюсюлмани започват да фабрикуват популярни хороскопи (малхамат Даниял), чийто авторитет се приписва на Даниил. Пророчествата му се свързват дори с паметта на великия Халиф Омар. Благодарение на неговите грижи е запазен сборник от видения на Даниил²¹. В наше време движението бахаи, възникнало в шиитски Иран, оправдава своето съществуване и призвание за установяване на всесветска религия въз основа на пророчествата на Даниил. Според бахаите дванадесетият Баб или Махди, очакван в мюсюлмански Иран като възстановител на царството на справедливостта, е вече дошъл през 1844 г. от нашата ера или през 1260 г. от бягството на Мохамед. Учените бяха стигнали до това заключение въз основа на пророчеството на Даниил за 1260 дни²².

Освен религиозната традиция книгата на Даниил е привлякла също така и вниманието на философи като Спиноза²³, на психолози като Юнг²⁴, на учени като Исак Нютон²⁵ и дори е вдъхновявала поети и артисти. Започвайки с простия преразказ на литургичната драма на Средновековието²⁶ до натруфените съчинения на Дариус Мийо²⁷ и изразителните и дълбоки мелодии на Луис Армстронг²⁸, темите от книгата „Даниил“ са придобивали различни форми и са били използвани в различни жанрове, като например трагикомедиите на XVII в.²⁹,

кантатите и джаза на XX в.³⁰ Художници са намирали своето вдъхновение в тях. Микеланджело³¹, Рембранд³², Рубенс³³, Делакроа³⁴ измежду много други са създали шедеври, които не само наподобяват малък разказ за чудо, но дръзват да развият и формата на цял пророчески цикъл. По такъв начин книгата на Даниил не принадлежи изключително на една религиозна традиция, но представлява наследство на световната култура. Същият универсален характер се открива и в цялото ѝ съдържание.

Разбира се, тази книга е преди всичко религиозна. Нейното духовно богатство може да бъде отминато незабелязано, като вниманието бъде погълнато от грандиозността на апокалиптичните видения и чудеса. Всъщност в хода на цялото повествование на книгата яркото и удивителното е обрисувано на фона на ежедневната молитва. Книгата описва седем молитви. Някои са загатнати чрез споменаване на традиционното падане или обръщане на лицето към Йерусалим. Други са изрично определени. Прекрасни, дълбоки и вълнуващи, те винаги са свързани с историческо събитие или с човешко преживяване. Най-дългата от тези молитви е описана в 9 глава, точно обградена от две пророчества: пророчеството за седемдесетте години на Йеремия, което обявява завръщането на Израил от изгнание, и пророчеството за седемдесетте седмици, в което се говори за възстановяването на Йерусалим и за спасението на света. Преплитането, дълбокото свързване на историята с молитвата ни предава библейската концепция за духовност. В Библията не се изхожда от реалността, за да се срещне Божественото. Напротив, двете преживявания са взаимно свързани, историята се „кове“ на „наковалнята“ на молитвата.

И понеже е реално изразена, духовността в книгата на Даниил е човешка. Книгата ни се предлага също така и във вид на поезия и музика. Използвани са поетичните похвати на онова време: паралелизъм, отражение, игра на думи, ритми, фразата е красива и изразителна. Научаваме се да усещаме това изкуство, за да хванем смисъла на думите. Защото в книгата красотата е едновременно и истина. Това не означава, че другата истина от рационален и философски порядък има по-малка стойност или е на второ място. Всъщност книгата на Даниил е адресирана и към разума, тя е книга на мъдростта. В нея могат да се намерят най-дълбоки размисли за историята, за Бога, за човека, за етиката и битието. В еврейския канон мястото на книга-

та е сред книгите на мъдростта. Самият Даниил е представен преди всичко като мъдрец (1:20, 2:13), т.е. като човек, способен да разгадава тайните и да разбира най-възвишените истини – с една дума личност, способна да разбира. Защото за истината Даниил говори като за нещо, което трябва да се разбира. Една от ключовите думи в книгата е характерният глагол „разбирам“. Даниил се опитва да разбира (8:15). Ангелът се опитва да помогне на Даниил да „разбере“ виденията (8:17, 9:22, 23). Понякога пророкът признава своята граница на разбиране и остава, без да е „разбрал“ (8:27). И накрая се казва, че „разумните между хората ще научат мнозина“ (11:32, 33). Пророчествата на Даниил са от онези редки пророчества в Библията, които се основават на математически данни. Посочени са числа и се предсказват събития по такъв начин, че се изискват усилия за прилагане на научно мислене. Андре Лакок с право отбелязва, че „една от най-важните особености на книгата на Даниил е настояването му за свързване на вярата с разума“³⁵. Това „настояване“ може да изглежда парадоксално в контекста на откровението. Защото вярата рядко се съгласува с разума. Често ги противопоставят едно на друго. Изучаването на книгата на Даниил ни внушава точно обратното – че интелектът и проникателността са еднакво необходими. В края на краищата книгата представлява предизвикателство към интелекта: нейните слова са „запечатани“ (12:4, 9).

Книгата на Даниил говори на всички човешки езици. Тази универсалност се разкрива още на конкретното ниво на езиците, които са движещото средство. Освен еврейския, традиционния език на Израил, Даниил използва нерядко арамейския (от 2:4 до 7:28) – международният език на епохата; използва още и древноавилонски думи (акадски), персийски и дори гръцки. Това множество на използвани езици е уникален пример в цялата Библия, че нейната вест разкъсва границите на Израел и се предлага и на разума на всички останали народи.

Този универсален характер се открива и на ниво съдържание дори на самото слово. Това е религиозна книга, която говори от името на Бога и разкрива видение, дадено свише. Но тя е също и историческо произведение, което споменава реални събития в миналото, сегашното и бъдещето. Тя е книга на молитви, пулсиращи в унисон с трепетите на човека, създаден от пръст, изправен пред лицето на

своя Творец. Тя е поетична книга, която пленява с красотата на своя напев. Но е и книга на мъдростта и загадките, които провокират и подбуждат мисленето, разума и интелигентността. Религиозният човек, мистикът, но също така и историкът, поетът, философът и ученият, евреинът както и езичникът могат да се открият в нея. Книгата на Даниил е универсална и заслужава вниманието на всички наши впечатления и чувства.

Всъщност универсалното значение на книгата не се дължи само на нейния език и форма, но преди всичко на нейното съдържание. Тя носи всесветска вест, защото истината ѝ засяга участва на цялото човечество и на целия свят. От всички книги на Библията тя най-много се занимава с космическия край на света. Статистическите данни са красноречиви в това отношение. От четиридесет и двата пъти на използване в Писанията на еврейския термин КЕТС („край“) деветнадесет се намират в книгата на Даниил, девет в книгата на Йезекиил, пет в книгата на Йеремиа, пет в книгата „Битие“, четири в книгата на Исаия и т.н. Също така и от десетте случая на употреба на арамейската дума СОФ („край“) пет се намират в книгата на Даниил, три в книгата „Еклисиаст“, един във 2 Летописи и един в книгата „Йоил“. Впрочем забележително е, че книгата на Даниил е буквално оградена – в началото и в последните си глави – от споменавания за края. Именно с едно специално събитие – края на определена епоха в Израил – се открива повествованието (1:1) и чрез едно всесветско събитие – края на света, повествованието приключва (12:13). Важността на тази тенденция се подчертава и в сърцето на книгата чрез отделни пасажии във виденията, посветени на исторически тоталния край на света. Във 2 глава пет стиха (41-45) от десет имат отношение към края; в 7 глава – пет стиха (23-28) от осем (17, 18, 23-28); в 8 глава – четири стиха (23-26) от седем (20-27); в 11 глава – четиридесет стиха от четиридесет и пет (5-45) и в 12 глава – целият текст.

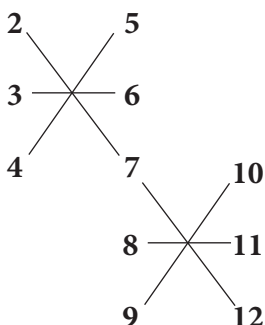
Но има и още нещо. Самата литературна структура на книгата на Даниил разкрива органическа връзка между историческите ѝ части (глави 1-6) и пророческите такива (глави 7-12). Схемата на тази структура може да бъде представена по два начина:

„Концентричен паралелизъм“:³⁶

или чрез „хастичен паралелизъм“³⁷:

Първа глава е обособена от другите глави, съставлявайки въведението към цялата книга. Следващите глави са свързани помежду си чрез игра на паралелизми и чрез тематични и словесни съответствия (за момента ще се задоволим да отбележим само този факт, който ще покажем и развием в хода на нашето изследване).

По такъв начин двете перспективи – историческата и пророческата – са взаимно свързани, за да подчертаят съществуването на тясна връзка между събитието, което се развива на фона на историята, и пророчеството, което проектира видението в бъдещето. Значението на това отношение е ясно: разказаните в книгата исторически събития имат също и пророчески характер, не само предвид миналото, защото често са дадени като изпълнение на пророчество, но също и по отношение на бъдещето, защото са знамения за участието, очакваща света. От друга страна, пророческите видения имат и исторически характер – трябва да бъдат интерпретирани в исторически план, а не

само като уроци по нравственост или като безплътна, духовна вест.

Този двойствен характер на книгата „Даниил“ – както исторически, така и пророчески – е вдъхновил и ръководил нашия метод на тълкуване (виж приложението). Доколкото пророчеството и историята са взаимно свързани, ние сме поели риска да разглеждаме текста в буквален смисъл (т.е. не само в духовен аспект – б. пр.), като паралелно с това обръщаме поглед и към историята. Ще напредваме глава по глава, като приканваме читателя да ни следва, използвайки библейски превод по свой избор³⁸. При всяка глава в нашето изучаване ще се ръководим от съдържанието и структурата на текста³⁹. Внимателно ще преминаваме от текста към историята, а не обратно. Този начин на действие ще ни помогне да избегнем изпадането в спекулативни фантазии, като в същото време ще ни позволи да се убедим дали пророкът „право е видял“ (Йеремия 1:12).

Ще бъдем в състояние да определим и времето, в което ние самите живеем по отношение на пророчеството. Защото, ако е вярно, че пророческото видение на Даниил се отнася за действителната история на света, това означава, че неговото видение за края засяга всички нас:

„...видението се отнася до последните дни...“ (Даниил 8:17).

Следователно вестта на книгата на Даниил надминава всякакъв партикуларизъм (отделна група хора или отделен народ). Защото онова, което обединява хората извън всички религиозни, психологически, културни и политически различия, това е преди всичко перспективата за една обща участ, която Даниил нарича „краят“.

Беше време, когато тази дума предизвикваше смях. Днес тя ни кара да треперим или да се размислим. Защото даденостите са твърде ясни и сериозни, за да останем безразлични или невежи по отношение на тях. В края на това хилядолетие и въпреки целия оптимизъм, пред угрозата от ядрена катастрофа, дестабилизирани икономики, икономически и политически кризи човек започва да разбира, че краят не е просто една идея, размахвана от някакъв си пророк, мечтател и утопист. Краят е станал нещо съвсем вероятно и се схваща вече като реално събитие, което за първи път засяга целия свят. Днес тази дума е влязла в речника на еколози, политици, философи и икономисти. Хора, съвсем независими един от друг, като Ж. Елюл, П. Шони, Ш. Пизар, А. Фор-Опенхаймер, М. Уест, Н. Сианук, я обсъж-

дат съвсем сериозно⁴⁰. Перспективата за бъдещето се разкрива пред нас все по-тревожна и по-тревожна. Човекът усеща, че краят се приближава. Така че книгата на Даниил, книга за края, никога не е била по-актуална и по-универсална от днес.

1. Какви религиозни традиции са свързани с книгата на Даниил?

2. Посочете имената на художници, поети, музиканти и философи, които са били вдъхновявани от книгата на Даниил.

3. Каква е структурата на книгата на Даниил и до какви изводи можем да стигнем, когато я четем?

4. Кои са езиците, съдържащи се в книгата на Даниил ?

5. В какво се състои универсалният характер на тази книга?

ПОБЕДАТА НА ВАВИЛОН

Книгата на Даниил започва с един шок: Вавилон срещу Йерусалим.

„В третата година от царуването на юдовия цар Йоаким дойде вавилонският цар Навуходоносор в Йерусалим и го обсади“ (Даниил 1:1).

Чрез местния конфликт, който противопоставя две исторически царства, авторът насочва погледа към един конфликт от голямо значение, един космически конфликт. Такова четене на текста, под-казано вече от класическата асоциация „Вавилон – Йерусалим“, се потвърждава веднага от споменаването на Сенаар (1:2), древното митично име на Вавилон, неразривно свързано е епизода за Вавилонската кула (Битие 11:2).

Още от най-древни времена Вавилон е представен в Библията като силата на злото, която се противопоставя на Бога и иска да си присвои Неговите права и привилегии. Достатъчно е да си спомним вавилонската кула.

Книгата „Битие“ (11:1-9) разказва, че веднага след Потопа първите хора се обединяват в решението да построят кула, която да се издига до небето. По-нататък се разкрива с известен хумор десант от страна на Бога, Който обърква езиците им и осуетява това предприятие. Съществува игра на думи, като думата „Бабел“ (Вавилон) се обяснява във връзка с корена БИЛ, който означава „смесвам“ (Битие 11:9). Така

„Бабел“, който не е нищо друго освен еврейската дума „Вавилон“, се съхранява в библейската памет като движение отдолу за узурпиране на властта, която е отгоре.

По-късно, когато Вавилон се явява като все по-голяма заплаха за народа на Йерусалим, пророците отново подеват тази тема.

„... ще употребиш това иносказание против вавилонския цар, като речеш: Ти думаше в сърцето си: ще възляза на небесата, ще възвиша престола си над Божиите звезди (...) ще възляза над висотата на облаците, ще бъда подобен на Всевишния“ (Исая 14:4, 13, 14, срв. Йеремия 50:17-40; Йезекиил, 31 гл.).

Зад конкретното събитие на сблъсъка между силите на Вавилон и тези на Йерусалим пророк Исая ни дава възможност да се заслушаме в една битка от друго измерение и друг мащаб. Този подход е даден още от самото начало. Цялата книга на Даниил трябва да се чете съобразно с този ключ. Впрочем историята още от първа глава е дадена в същата перспектива.

I. ЗАТОЧЕНИЕТО (1:2)

Най-напред, разбира се, събитието на изгнаничеството и заточението е обявено като събитие за узурпиране на властта от страна на Вавилон. Божият народ и свещените съдове на храма стават собственост на Навуходоносор:

„И Господ предаде в ръката му юдовия цар Йоаким и част от съдовете на Божия дом“ (Даниил 1:2).

За да се вникне в дълбокото значение на тези думи, много е важно те да се разглеждат в техния исторически контекст.

Намираме се в 605 г.пр.Хр.⁴¹. Йерусалим, столицата на Юдейско царство, е превзет от халдеите и жителите му са преселени. Малко повече от един век преди това (722 г.пр.Хр.) братското северно царство е постигнато от същата участ, но от страна на асирийците (4 Царе 17:4-23). Царството на Юда е последната държава, оцеляла от някогашното велико царство на Давид.

Веднага след смъртта на Соломон вследствие на бунт царството на Давид се разделя на две. Десетте северни царства се организират под името Израил. Трите южни племена (Юда, Вениамин и Левий) се

обединяват в царство под името Юдея.

Вследствие на този разкол, освен борбите и кръвопролитията между двете братски царства, отношенията на Израил и Юдея с околните народи имат почти един и същи характер. Притиснати между двете свръхсили от онази епоха, Египет на юг и Асирия, последвана от Вавилон на север и изток, Израил, както и Юдея, често се опитват да се съюзят със силата на юг, за да се съпротивят на силата от север, докато накрая и двете царства са постигнати от една и съща участ по сходен сценарий. Именно съюзът им с Юга ускорява тяхното падане.

В Израил цар Осия се съюзява с Египет, за да се опита да отхвърли асирийското иго. Последва опустошителен поход, вследствие на който израилската територия е окупирана, а Осия арестуван, окован и хвърлен в затвора (4 Царе 17:4). Столицата Самария удържа още три години и след това пада през 722 г. Асирийският цар Саргон прилага политиката на депортирането, вдъхновена от неговия дядо Тиглат-Палесар III (746-727). Израилтяните са преселени в източните области на Асирия и на тяхно място са доведени асирийски колонисти от вавилонски произход, между тях и китейци (кути), които образуват ядрото на бъдещите самаряни. Впрочем по-голямата част от еврейския народ изчезва в тези страдания. Десет от тринадесетте племена се претопяват в огромната маса асирийци.

Юдейското царство със своите три племена просъществува още известно време, след това скоро е споletяно от същата съдба. Юдеите също са преселени, задето сключват съюз с Египет. В Юдея обаче положението е малко по-различно. Вместо асирийците, в този регион доминират вавилонците. Асирия по това време е вече съкрушена и столицата ѝ Ниневия е паднала през 612 г. Нещо повече, юдейско-египетският съюз не е така спонтанен, както израелско-египетският. Всъщност той е наложен от египтяните в хода на техния военен поход в Палестина. Фараонът Нехао сваля от власт юдейския цар Йоахаз, тъй като е съюзник на Вавилон; и на негово място поставя брат му Йоаким, когото смята за по-верен (4 Царе 23, 24 гл.; 2 Летописи 36:1-4). Вавилон не гледа с добро око на това египетско нахлуване в територия, която той смята за своя. В продължение на две години Йоаким залага на картата вяроност към Египет. На третата година от царуването му старият вавилонски цар Набополасар загубва търпение и изпраща своя син Навуходоносор да се срещне с египетската

армия. Битката става при Кархениш през 605 г.пр.Хр. Египетските армии са разбити и Навуходоносор, който вече е прекосил Палестина и е подчинил цар Йоаким, е готов да преследва противника, когато изведнъж научава за смъртта на своя баща. Решава бързо да се върне във Вавилон, тъй като над него е надвиснала заплахата от заговор. При преминаването си през Юдея той взема в плен няколко младежи от елита на юдейското царство. Даниил и неговите другари са едни от тях. Бързайки да пристигне във Вавилон, Навуходоносор с няколко войници се наема да пресече пустинята, а затворниците, следвайки основната група, се отправят на север. Пътят е дълъг, почти 1500 км. Но пък много по-сигурен. Това е пътят на керваните, които пресичат най-гостоприемната част на страната, като пътят има формата на полумесец. Самият Авраам е следвал този път преди около 1500 години. Само че сега посоката е обратна – направление Вавилон. Отделени от близките си, оковани, юдейските затворници знаят, че завинаги са изгубили всичко – минало, надежди, идентичност, житейски стойности. В своето изгнаничество те твърде бързо ще бъдат научени да забравят онова, което са били. Това е точно и целта на техния преследвач и потисник. Жителите са преселвани, за да бъдат по-добре подчинени. Заети с приспособяването си към новата обстановка, странници и малцинство, изгубени сред масата местни хора, те няма и да помислят повече за бунт. Нещо повече, в края ще станат верни служители на нацията – както и останалите. Ще се претопят.

Но постигналото ги изпитание надминава нищожната участ на всеки един от тях. Краят на Юдея означава всъщност край на последния представител от синовете на Яков.

Затова заплашващият край няма само политическо значение; той засяга избрания народ. И в този факт се съдържа духовно и космическо измерение. С изчезването и на последния свидетел за Бога, под заплахата – в библейска перспектива – е поставен и целият свят. Тъй като Вавилон завзема Йерусалим, то религиозният смисъл на тази узурпация е очевиден. По забележителен начин текстът подчертава на три пъти факта, че Навуходоносор е пренесъл съдовете на Божия храм в своя собствен храм във Вавилон.

„И той (Навуходоносор) занесе съдовете на Божия дом в земята Сенаар, в капището на своя бог; и съдовете вне-се в съкровищницата на своя бог“ (Даниил 1:2).

Това подчертаване предава драматизма на събитието: цар Навуходоносор е подменил Бога на Юда. Нещо по-лошо – събитието е настъпило като наказание от Бога: „Господ ги предаде в ръката му“ (ст. 2). Това е изпълнението на пророчества, изречени от древните пророци като предизвестие, но и като апел за покаяние (Исая 39:5-7; Йеремия 20:5).

II. ОТЧУЖДЕНИЕТО (1:3-7)

Пристигнали във Вавилон, евреите са предадени незабавно в ръцете на царските чиновници. На Асфеназ, началника на евнусите⁴², е възложено да проведе предварителен подбор. Младежите с царско потекло⁴³, намиращи се в съвършено физическо и умствено състояние, трябва да бъдат записани във висшето училище на халдейците, за да бъдат подготвени за служба на царя⁴⁴. Не бива да се лъжем по отношение естеството на този акт и целите на царя. Образованието, което трябва да продължава три години, включва много повече от простата техника на четенето, писането и от познаването на вавилонската литература. Трябва да се научат да разбират стотиците клинописни знаци, на които е написана вавилонската литература по онова време. Програмата на книжника включва минимум три езика. Шумерски – традиционният свещен език на клинописните знаци, който принадлежи към тъй наречените флексивни езици (като гръцкия и латинския – б.пр.), възприет от север; вавилонски (или акадски) – националният език на страната, който е семитски и също може да бъде записван с клинописно писмо; и накрая арамейски – международният търговски и дипломатически език, който има квадратна азбука (буквите са квадратни); него всъщност познаваме от днешните наши еврейски библии. Но най-важното, трябва да се запознаят с магическите техники на халдеите. Самата дума „халдеи“ съдържа в себе си указание за тези техники. Извлечена от вавилонския корен КАЛДУ (или КАШДУ), думата означава „съставяне на астрологически карти“. Халдеите са смятани за специалисти в съставянето на карти на небето. Вавилонците са прочути като познавачи на астрономията. Древните документи свидетелстват, че дълго преди описаните събития (747 г.пр.Хр.) те предсказват затъмненията със забележителна точност. Но тяхната наука има съвсем друга цел от простото разбиране на движението на звездите. Вярват, че наблюдаването на небето им

помага да предсказват бъдещето. Халдеецът астроном е преди всичко астролог. Традицията за съставянето на хороскопи датира от тази епоха. Впрочем вавилонците, както и повечето съвременници, вярват, че движението на звездите определя съдбата на човека и дори световната история. Затова програмата за обучение на книжниците е в основата си религиозна и така структурирана, че да направи от нашите приятели евреите истински халдейски свещеници, владеещи всички тайни методи на предсказване.

Отчуждаването на евреите, предприето от царя, не трябва да се ограничи само в интелектуална област. Програмата трябва да засяга и ежедневието на живота, и особено обичаите в храненето. Впрочем царят сам „определя“ състава на менюто. Глаголът, употребен тук в неговата форма ВАЙЕМАН („определи“), в еврейската библия се свързва само с Бога и се явява единствено в контекста на Сътворението (Йона 2:1, 4:6-8). Неочакваното присъствие на този глагол в съчетание с Навуходоносор показва, че царят, като „определи“ менюто, заема мястото на Твореца. Внимателното разглеждане на ястията разкрива в крайна сметка, че намеренията на царя съвсем не са невинни. Връзката „месо и вино“ се явява общо взето в Библията и в древния Среден изток, за да се характеризира ритуалното ядене, приемано при култа на обожествяването (Второзаконие 32:38). Участието в такова ядене означава, че се покоряваш на вавилонския култ и всъщност, че признаваш Навуходоносор за свое божество. Защото според вавилонската религия царят се е смятал за бог на земята. Ежедневното ритуално ядене на месо и вино е предназначено не само да храни еврейските пленници, но също и да направи от тях поклонници на царя. Еврейският израз от стих 5, преведен буквално „да стоят пред царя, доказва същото, тъй като се отнася за технически термин за посещаване на религиозна служба. Можем да го намерим например във 2Летописи 29:11, където е употребен, за да характеризира функцията на левитите по време на богослужение пред Бога. Евреите не трябва да бъдат научени само на доктрини; въздейства се и на най-дребните им навици с цел да се затвърди у тях съзнанието за култа към Навуходоносор. За да се отбележи, че преминават към властта на друг, са сменени дори имената им. Всичко в тях, което би могло да напомня за предишния им Бог, трябва да бъде изтрито и заместено с понятия, откриващи новите вавилонски божества:

Даниил – на еврейски означава „Бог е мой съдия“, става Валтасасар, което означава „нека Ваал (титлата на Мардук, главното вавилонско божество) да закриля неговия живот“.

Анания – на еврейски означава „благодатта на ЙХВХ (Яхве – Йехова)“, става Седрах, което означава „заповед на Аку“ (шумерския бог на луната).

Мисаил – на еврейски означава „кой е като Бога“, става Мисах, което означава „кой е като Аку“.

Азария – на еврейски означава „ЙХВХ помага“, става Авденаго, което означава „служител на Наго“ (Наго или Нево – малко изменено име на бога Набу, бог на мъдростта).

III. СЪПРОТИВАТА (1:8-16)

Тримата евреи и особено Даниил реагират. Това може да се забележи дори във вавилонските имена, които са ни дадени изменени в книгата на Даниил. Когато човек ги сравни с имената, докладвани в документите от епохата на Навуходоносор, веднага се забелязва, че в библейския текст божественият елемент в техния състав е систематично деформиран.

Вместо Валсасар Даниил носи името Валтасасар (с добавено т); името на бога Вал е станало Валт.

Вместо Шада – Аку, Анания носи името Седрак (Седрах), т.е. името на бога Аку е редуцирано само до буквата „к“.

Вместо Мушалим – Мардук, Мисаил носи името Мешак (Мисах); името на бога Мардук също е редуцирано до буквата „к“.

Вместо името Арди – Набу, Азария носи името Абед – Него; Абед (Авде) е еврейският превод на вавилонската дума арди, която означава служител. Що се отнася до името на бога Набу, то е деформирано на Него или Наго (буквата БЕД е заменена със следващата буква от еврейската азбука ГИМЕЛ).

Така че имената на двете вавилонски божества загубват собствената си идентичност и не могат повече да бъдат разпознати. Чрез тази лингвистична операция авторът на книгата „Даниил“ подчертава съпротивата на носителите на тези имена срещу царя.

Но тяхното решение отива по-далеч от онова, което се вижда на повърхността – простата смяна на думи. Колкото и да е изненадващо, то засяга самия режим на хранене. За да се изрази решението на Да-

ниил „да не се осквернява“ (в нашия превод предадено чрез думата „реши“), е използван същият еврейски глагол (САМ), както и за даването на имената в нашия превод, изразено чрез думата „преименува“, употребена от началника на евнусите. Чрез тази игра на „ехо“, използвайки метода на отражение, авторът иска да покаже, че отговорът на Даниил е вследствие прякото действие на царя, целящ да отчужди пленниците от религията им. За да запази своята идентичност, Даниил избира да яде и пие по различен начин. Той иска зеленчуци и вода.

Разбира се, в този избор може да се различи и желание за по-„природно“ хранене. Но при Даниил мотивацията далеч надминава простите диетични съображения. В случая тя има изключително религиозен характер. Това прозира в неговата грижа, както ни казва текстът, „да не се оскверни“ (ст. 8), израз от областта на религията и който се намира в левитския текст, говорещ за забранените храни (Левит 11:29-40). Освен това изборът да бъде употребен говори за религиозни причини. Фразата, която той използва, за да определи желаното меню, по забележителен начин е буквално повторение на текста за Сътворението в асоциация, свойствена само на тези два пасажа. Същите еврейски думи се появяват отново заедно в (Битие 1:29)⁴⁵. Като възприема същия език, Даниил иска да определи ясно своето отношение към Бога и към царя. Неговият Бог не е царят, но Съзателят. Религията на Даниил включва не само интелектуална вяра или абстрактни идеи; тя включва и конкретен ангажимент по отношение на неговото съществуване. Пророкът ни учи, че вярата не засяга само духа или душата, но и живота на тялото. Че религията е също така и въпрос на начин на хранене, ето кое може да изненада нашия разум, възпитан в духа на Платоновия дуализъм. Касае се обаче за един принцип, подчертаван от Библията във всичките ѝ страници. Първата проба, на която е подложен човек, се отнася до храненето. Чрез прост избор на храна Адам и Ева определят собствената си съдба, а чрез последиците – и участта на цялото човечество (Битие, 3 гл.). По-късно левитските закони за чистите и нечистите храни са основани на същия принцип – връзката между храненето и онова, което книгата „Левит“ нарича „святост“ (Левит 11:44, 45). Идеалът на свещениците отива още по-далеч, когато те оправдават въздържането си от алкохолни напитки на религиозна основа, за да могат да различават

онова, което е свято от това, което не е (Левит 10:8-11). В пустинята израилтяните е необходимо да научат същия урок. Яденето на пдъпъдъци и на манна са също така опитности по пътя, които трябва да им напомнят за връзката между религия и хранене. Следователно Даниил не е никакъв новатор в това отношение. Неговата грижа за храната има своя дълбок корен в библейската традиция.

Да отбележим обаче, че той не става по-малко „човек“. Даниил в никакъв случай не е аскет. Младите евреи са красиви и имат отлично здраве. Лицата им съвсем не са мършави, както се бои царският чиновник (1:20). За толкова малко време – десет дни⁴⁶, те показват стойността на режима, който следват. Но в същото време показват и това, че е съвсем възможно човек да се въздържа от месо и вино и да се радва на пълноценен живот и здраве. Трябва да се отбележи също така и начинът, по който Даниил се държи с царския чиновник. Неговите религиозни убеждения и грижа за здравето не го правят арогантен или намръщен. Напротив, Даниил се обръща към своя началник със смирение и го „помоли“ „да не се оскверни“ (ст. 8). Даже поддържа към него отношение на уважение и приятелство (ст. 9). Това негово поведение съдържа важен урок, над който би трябвало да се замислят много кандидати за святост. Светостта не изключва, а включва човечността. Да бъдеш свят не означава да напуснеш човешкия род и да се облечеш със сурова и осъждаща праведност. Да бъдеш свят не означава също да се противопоставиш на човечеството или да бъдеш отделен, да имаш никакъв безплътен дух, да си откъснат от реалността и от цялата радост на живота. Фалшивата представа за набожност много често прави от такива светии изпити и мрачни хора, които не умеят нито да се смеят, нито да ядат и правят религията непоносима за обикновените смъртни. Впрочем всичко това е спомогнало като реакция да се появи движението на хуманистите, които провъзгласяват стойността на любовта, на братството и на доброто вино. Така Божият закон става съмнителен за хората, а светостта – ненужна. Човешкото взема връх. „Бог е мъртъв!“ Библейският идеал вече не съществува. Даниил, това е един симпатичен човек в плът и кръв. И в същото време е свят човек, който не прави никакъв компромис и е верен на своите убеждения докрай.